

**PASAULIS
PAGAL
SPALVĀ**

James
Fox

Kultūros istorija

VGA
E*

James Fox

PASAULIS PAGAL SPALVĄ

Kultūros istorija

Iš anglų kalbos vertė
Nomeda Hofertaitė

VILNIUS, 2023

Versta iš:
THE WORLD ACCORDING
TO COLOUR: A CULTURAL HISTORY
by James Fox

First published as THE WORLD ACCORDING
TO COLOUR: A CULTURAL HISTORY
in 2021 by Allen Lane, an imprint of Penguin Press.
Penguin Press is part of the Penguin Random House
group of companies.

Bibliografinė informacija
pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų
informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

© James Fox, 2021
© Vertimas į lietuvių kalbą, Nomedą Hofertaitė, 2023
© Viršelis, Algimanta Sirvydaitė, 2023
© Leidykla VAGA, 2023
ISBN 978-5-415-02688-3

TURINYS

Iliustracijų sąrašas 7

ĮVADAS 13

Kas yra spalva? 15

Spalvos reikšmė 22

Septynios gražuolės 26

1. JUODA 29

Iš tamsos

Regimoji tamsa 34

Pragaro ženklas 43

Juodoji gražuolė 55

2. RAUDONA 70

Žmonijos išradimas

Homo rubeus 76

Kraujo aukos 83

Karališkoji *hong* 90

Kaip raudonų raudoniausia rožė 98

3. GELTONA 113

Stabų saulėlydis

Auksas 119

Auksiniai prieskoniai 130

Tamsa ir šviesa 139

Geltonoji nykštukė 147

4. MĒLYNA 156

Anapus horizonto

Anapus jūros 163

Azūras! Azūras! Azūras! Azūras! 173

Astronautas 185

5. BALTA 197

Nuodingas tyrumas

Taurus paprastumas ir romi didybē 203

Aukščiausias baltumas 217

6. PURPURAS 232

Sintetinė vaivorykštė

Perkinas *porphyrogenitus* 238

Kova dėl madžentos 244

Violetomanija 250

Purpuro debesys 262

7. ŽALIA 271

Prarastasis rojus

Žalioji revoliucija 277

نَاتَمَاهُمْ 285

Žaliasis maištas 293

PASAULIS PAGAL SPALVĄ 310

Pastabos 315

Iliustracijų sąrašas

- 18 p. Elektromagnetinės spinduliuotės spektras
- 20 p. Regos procesas
- 39 p. Newtono spalvų ratas Opticks (Library of Congress)
- 75 p. Hemoglobinas
- 109 p. Ana Mendieta. *Kūno pėdsakai* (1982). Kraujas ir tempera ant popieriaus, 97 x 126 cm. Rose Art Museum, Brandeis University. (© ARS, NY and DACS, London 2021)
- 118 p. Echnatonas, Nefertitė ir jų vaikai, c. 1351–34 BCE. Limestone relief, 38.1 x 33 cm. Neues Museum, Staatliche Museen zu Berlin (Prisma Archivo/Alamy)
- 151 p. Tapantis Turneris. The Almanac of the Month: a Review of Everything and Everybody (June 1846), p. 350 (New York Public Library)
- 178 p. Mėlynos spalvos dažnumas anglų poezijoje. After Pratt, The Use of Colour (1898)
- 179 p. Keatso eskizas – Lomondo ežerą supančios kalvos, 1818. The Letters of John Keats (London: Reeves & Turner, 1895), p. 169 (New York Public Library)
- 182 p. Kandinskio mėlynos ir geltonos palyginimas. On the Spiritual in Art (1911), p. 61
- 199 p. „Persil“ reklama nuo 6-ojo dešimtmečio, apie 1954 (Neil Baylis/Alamy)
- 225 p. Varlės evoliucija į Apoloną. Iš: Johann Caspar Lavater, La Physiognomie: ou l'art de Connaître Les Hommes (Paris: Librairie Française et Étrangère, 1841), figs 119–21 (Wellcome Collection)
- 229 p. XIX a. 9-ojo dešimtmečio „Pears Soap“ reklama. apie 1880–89 (Wellcome Collection)
- 274 p. Chlorofilas

Įklija

1. Bahramas V septynių portretų kambaryje. Virš princesių matyti joms pastatytos spalvotos buveinės (iš XV a. persų manuskripto).
2. Pradžioje buvo tamsa: šiame neįtikėtinaj moderniajame paveiksle XVII a. kosmologas Robertas Fluddas paprastame kvadrato atvaizdavo pirminę tuštumą.
3. Viduramžiais Demonas paprastai būdavo vaizduojamas kaip juoda arba tamsi būtybė – kontrastas baltai vilkinčiam Kristui (iš prancūzų manuskripto).
4. Tradiciškai filmų veikėjai protagonistai vilki baltai, o antagonistai – juodai. Maršalas Matas Dilonas pagauna nenaudėlį (kadras iš CBS seriale *Parako dūmai / Gunsmoke*, 1950 m.).
5. Tōyō Sesshū, *Peizažas tušu* (1495). Vien iš skirtingų tušo atspalvių meistriškai sukurta įspūdinga kalnų scena: vyno taverna prie ežero, toluoje plaukiantis laivas.
6. Diego Velázquezas buvo vienas pirmųjų Europos dailininkų, pripažinęs juodos galią. Paveiksle apsiaustas, atrodo, tuoju praris juo vilkinčią asmenį.
7. Édouard Manet, *Draugės Berthe'os Morisot portretas*. É. Manet labai gerbė D. Velázquezą ir, akivaizdu, taip pat matė juodos potencialą.
8. Pierre Soulages, triptikas *Anapus juodos* – šviesos ir spalvos šokis.
9. Raudonos ochros žmogaus rankos atspaudas ant sienos Šovės urve. Priešistoriniame mene žmogaus formos paprastai vaizduojamos raudonais ochros pigmentais.
10. Šis modelis buvo iškaltas raudoname hematito bloke prieš 65 000 metų pietinėje Afrikos pakrantėje. Tai vienas seniausių išlikusių žmogaus kurtų abstraktaus dizaino pavyzdžių.
11. Mingų dinastijos indas, išraižytas raudoname lakuotame paviršiuje. Sėkmę nešančią spalvą papildo kiti palankūs simboliai, visi išsidėstę aplink ilgaamžiškumo ženklą.
12. Duoklės sąrašas. Čia nurodyta, ką actekų imperatoriui Montesumai II privalo atiduoti Koajikstlahuakano provincija. Raudoni taškeliai nurodo košenilio maišų skaičių.
13. Vienas iš Anos Mendietos darbų – *Silueta* (1976, Meksika). Menininkė iškasė paplūdimio smėlyje moters formą, pripildė ją kraujo raudonumo pigmento ir žiūrėjo, kaip kylantis potvynis nuplauna spalvą ir figūrą.
14. Olafur Eliasson, instaliacija *Orų projektas* (2003, galerija *Tate Modern*).
15. Trundholmo saulės vežimas, padengtas aukso lakštu, kad pagautų saulės dievo Sol švytėjimą (bronzos amžius, Danija).

16. Mozaika (IV a.) Romos katakombose. Manoma, tai vienas pirmųjų Kristaus atvaizdavimų su saulės dievybių Helijo ir *Sol Invictus* atributais.
17. Fra Angelico, *Aprėškimas* (1420). Dievas vaizduojamas kaip auksinė saulė, o jo siunčiama žinia – kaip saulės spindulys.
18. Piero della Francesca aureolių blizgesį perteikė ne tradiciniais aukso lakštais, o baltais, rudais ir geltonais dažais, be to, sustiprino iliuziją parodydamas šventųjų viršugalvius, iš apačios atsispindinčius aureolėse.
19. Radžastano dailininko Bulaki abstrakti kompozija (fragmentas, 1820). Absoliuti realybė įsivaizduojama kaip šviečiantis aukso laukas.
20. Ganeša ciberžolės spalvos kūnu, vilkintis geltonus rūbus ir sėdintis ant auksinio sosto (XIX a.).
21. Josepho Mallordo Williamo Turnerio spalvų diagrama, kurioje rodoma trijų pirminių spalvų interakcija. Tai viena pirmųjų menininko sukurtų diagramų.
22. Josef Mallord William Turner, *Odisejas išjuokia Polifemą* (1829). Paveiksle dominuoja platus ir išpūdingas saulėlydis, tolumoje – vos regimi saulę nešančių žirgų kontūrai.
23. Josef Mallord William Turner, *Regulus*. Panaudojęs geltonus ir baltus dažus dailininkas atkūrė pojūtį, kurį patiriame žvelgdami tiesiai į saulę. Amžininkai kritikai patarė lankytojams žvelgti į paveikslą iš saugaus atstumo.
- 24–25. Josef Mallord William Turner, Norham Castle, Sunrise (1845). Už Palermo rūmų kylančios aušros miglotumas yra liuminescencijos efektas. Juodų ir baltų spalvų paveiksle galima matyti, kad geltonos saulės migla yra tokio pat ryškumo kaip ir dangus aplink ją.
26. Lazurito tamsiai mėlyna spalva, baltos kalcio gyslės ir auksu spindinčio piritro taškeliai primena dangaus fragmentą.
27. Horace'o Bénédicto de Saussure'o cianometras, naudotas tyrime matuojant dangaus mėlynumą.
28. Vasilij Kandinskij, *Improvizacija 19* (dar žinoma kaip *Mėlynasis tonas*). Paveiksle dominuoja perdėtai ryški mėlyna, kuri, atrodo, transformuoja ją judančias figūras.
29. Tiziano *Bakchas ir Ariadne* sukurtas egzotiškiausiu ir brangiausiu pigmentu, kokį tik buvo galima rasti XVI a. Venecijoje. Čia naudotas ultramarinas yra gryniausias spalvos pavyzdys dailės istorijoje.
30. Yves'o Kleino monochromai, sukurti iš jo gamintų IKB pigmentų, tokie intensyvūs, jog, atrodo, žeidžia tinklainę.
31. Yves Klein, performansas *Šuolis į tuštumą*. Menininkas išpildė savo svajonę pakilti į erdvę – 1960 m. spalio mėnesį šoko nuo pastato stogo viename Paryžiaus priemiesčių.

32. 1968 m. gruodžio mėnesį *Apollo 8* astronautų padaryta nuotrauka – garsiausias XX a. Žemės vaizdas.
- 33–34. Greta sudėti antikos laikais naudoto marmuro pavyzdžiai atrodo labai skirtingi: Pentelikono akmuo, naudotas senovės Graikijoje, yra rudas su priemaišomis, Kararos akmuo, naudotas senovės Romoje ir itališkojo Renesanso laikotarpiu, – baltas su švelniomis pilkomis gyslėmis.
35. Michelangelo buvo apsėstas Kararos marmuro grynumo. Jis tikėjo, kad iškaldamas visus nelygumus galės išlaisvinti figūras, tačiau šis nebaigtas *Vergas* niekuomet nebuvo išlaisvintas.
36. Gianlorenzo Bernini, *Persefonės pagrobimas* (1621–22). Dailininkas turėjo ypatingą talentą perkeisti kietą akmenį į lankstų kūną.
37. Johanno Joachimo Winckelmanno manymu *Belvederio Apolonas* ir jo baltumas yra senovės graikų civilizacijos tobulumo įsikūnijimas.
38. Antoine’as-Chrysostome’as Quatremère’as de Quincy įsivaizdavo, kokiomis spalvomis buvo dekoruoti antikos paminklai: Dzeuso statula Olimpijoje (skulpt. Fidijas).
39. Vienas Partenono marmuro kūrinių po Britų muziejaus bandymo sugrąžinti tariamai buvusį baltumą. Pasak vieno kritiko, kūrinys atrodo „be odos“.
40. 1850 m. Friedliebas Ferdinandas Runge atliko spalvų sumaišymo ant sugeriamojo popieriaus eksperimentą.
41. 1856 m. Williamo Henry Perkino sukurta *mauve* spalva pradėjo sintetinių dažų gamybos erą.
42. William Holman Hunt, *Nepatikimas piemuo* (1851) – vienas pirmųjų modernizmo paveikslų, kur naudojama violetinė ir kitos ryškios spalvos.
43. Ford Madox Brown, *Paskutinis žvilgsnis į Angliją* (1852–55). Paveiksle išsiskiria madžentos spalvos moters kaspinas, kurį dailininkas tapė keturias savaites.
44. Claude Monet, *Šarka* (1868–69) – vienas pirmųjų šedevrų, kur baltas peizažas transformuojamas į mėlyną, rožinę ir purpuro sferą.
45. Claude’ą Monet žavėjo optiniai Londono smogo efektai – *Vaterlo tiltas* (1903).
46. Claude Monet, *Parlamento rūmai. Kirai* (1903) – puikus purpuro reginys.
47. Howard Hodgkin, *Lapas*.
48. Majų valdovo mirties kaukė, dažyta augaliniais žaliais dažais, dekoruota žemdirbystės simboliais (660–750 m. pr. Kr.).
49. Actekų valdovo Montesumos II galvos apdangalas, sukurtas iš daugybės gamtos elementų ir karūnuotas 450 žalių kecalio plunksnų.

50. Islamo amatininkai buvo mėlynos ir žalios meistrai – apie 1570 m. pagamintas indas.
51. XVI a. miniatiūra vaizduoja miegantį persų herojų Rustamą ir jo ištikimą žirgą, kovojantį su liūtu. Tapytojas skyrė daug dėmesio žalioms gamtos spalvoms atvaizduoti.
52. Davido Nasho *Ažuolo lapai per gegužės mėnesį* (2016) rodo gamtos spalvų įvairovę.
53. Davido Nasho pasodinti medžiai (1977) – vilties aktas gamtos aplinkos krizės akivaizdoje.

Ivadas

*Girdžiu jus klausiant, ką reiškia būti spalva.
Spalva – tai prisilietimas akimi, nebyli muzika,
žodis iš tamsos!*

Orhan Pamuk

Vieną dieną jaunas persų princas vaikštinėjo po savo rūmus, kai staiga kažkas jį privertė stabtelėti. Princas buvo ištyrinėjęs kiekvieną rūmų kambarį ir nišą, tad buvo įsitikinęs, kad gali vaikščioti koridoriais užrištomis akimis. Bet dabar priešais jį buvo durys, kurių niekuomet nebuvo pastebėjęs. Pamatęs, kad jos užrakintos, pakvietė rūmų prižiūrėtoją, kuris iškart atnešė raktą. Po kelių akimirkų princas stovėjo kambaryje, kuriame lyg tūkstantis saulių spindėjo daugybė aukso, papuošalų ir nesuskaičiuojama galybė kitų brangenybių. Akys staiga užkliuvo už paveikslų, kuriuose buvo atvaizduotos nuostabiai gražios princesės iš septynių skirtingų karalysčių. Paveikslai buvo sukabinti ratu aplink aštuntą portretą – gražaus karaliaus, pasidabinusio sidabru ir perlais. Kas buvo šis kilmingas valdovas, ką jis nuveikė, kad užsitarnavo tokias patrauklias palydoves? Princui nereikėjo ilgai galvoti. Paveikslo apačioje buvo parašytas jo paties vardas (I iliustracija).

Bahramas V (kitaip Bahrâm Gûr) išėjo iš kambario, bet pranašystės neužmiršo. Tapęs teisėtu karaliumi, išsiuntinėjo savo pasiuntinius po visą pasaulį ieškoti jam pažadėtų moterų. Piršlybomis, apgaule ir kovomis gavo – o tada vedė – Indijos, Bizantijos, Rusijos, Slavonijos, Šiaurės Afrikos, Kinijos ir Persijos princeses. Tuomet pastatė aplink savo rūmus septynis paviljonus ir dedikavo juos po vieną kiekvienai žmogui, jos šaliai, savaitės dienai, planetai ir spalvai. Kai žmonos apsigyveno savo naujuose namuose, Bahramas V per vieną hedonistinę savaitę aplankė jas paeiliui ir su kiekviena praleido naktį. Visos žmonos pasakojo jam istoriją apie meilę ir dorybę, o paskui kiekviena aiškino, kodėl jos spalva geriausia. „Nieko nėra geriau už juodą“, – šnabždėjo tamsiaodė nuotaka iš Indijos. „Geltona yra džiaugsmo šaltinis“, – šypsojosi šviesiaplaukė žmona iš Bizantijos. „Žalia – yra mėgstamiausia sielos spalva“, – tvirtino smaragdo spalvos akių rusė. Raudonplaukė žmona iš Slavonijos šlovino gyvenimą liudijančią raudoną; Afrikos princesė aukštino dangaus žydrumą; o karalienė iš Kinijos vardijo sandalmedžio rudumo naudą sveikatai. Varžybas teisėtai laimėjo Persijos princesė. „Visos spalvos yra dirbtinai nudažytos, – pasakė ji, – išskyrus baltą. Ji visuomet išlieka gryna.“ Klausydamas jos pasakojimo Bahramas V pats buvo išgrynintas. Kelyje per septynis gyvenimo tarpsnius jis buvo išlaisvintas iš juodos spalvos, o to proceso kulminacija buvo balta kaip sniegas apoteozė.

Haft Paykar, arba *Septynios gražuolės*, yra persų literatūros šedevras. XII a. pabaigoje poemą parašė persų poetas, mąstytojas Nizami, jos veikėjas – Bahramas V, Sasanidų imperijos valdovas (420–438). Bet ne mažiau svarbus kūrinio protagoinistas yra spalva. Nizami knygos lapuose spalvos skleidžiasi

lyg gėlės, jos tokios gyvos, kad net galima jas užuosti. Bet jos čia tikrai ne dėl pagražinimo. Nizami matė spalvą kaip pasaulio mikrokosmosą – susietą su klimatu, savaitės dienomis, dangaus kūnais, taip pat kaip septynių pakopų kelią nušvintimo link. Jis tikėjo, kad spalva yra raktas į slaptas kosmoso struktūras ir net gali atskleisti gyvenimo slėpinį. Toks teiginys mums gali pasirodyti keistokas, bet tuo metu jis skambėjo gana įprastai. Žmonėms spalva visuomet buvo reikšminga – jie buvo įsitikinę, kad mus supančios spalvos ne tik yra gražios, jose slypi prasmė.²

Ši knyga kviečia leistis paskui Bahramą V. Kaip ir jis, mes taip pat paeiliui aplankysime septynias spalvas ir išklausysime jų istorijas. Bet prieš leisdamiesi į nuotykių pilną kelionę turime atsakyti į vieną klausimą.

Kas yra spalva?

Šv. Augustinas kadaise rašė, kad žino, kas yra *laikas*, – kol buvo paprašytas paaiškinti, kas tai yra. Tą patį galima sakyti ir apie spalvą. Spalva, kaip ir laikas, yra nuolatinis mūsų palydovas. Ji su mumis nuo tos akimirkos, kai atmerkiame akis ryte, iki užmerkiame jas vakare. Mus supa nesuskaičiuojama gausybė spalvų. Dabar, šią akimirką, apsidairykite aplinkui: garantuoju, aplink jus tiek spalvų, kad negalėsite suskaičiuoti. Per savo gyvenimą jų matėme tiek daug, kad retai kada pagalvodavome, o kas yra spalva? Dauguma mūsų žinome, kaip atrodo raudona ar juoda, kaip ir žinome, kas yra minutė ar valanda. Bet mūsų pasitikėjimas savo žiniomis susvyruoja, kai reikia tai paaiškinti. Jei išties esate patys sau sąžiningi, atsakykite, ar *iš tiesų* žinote, kas yra spalva?

Daug žmonių priima vyraujančią požiūrį kaip objektyvų vieno ar kito dalyko vertinimą ir tuo įtiki. Jie sako, kad medžių lapai žali, nes atspindi žalią spalvą – jiems žalumas toks pat realus kaip ir lapas. Kiti teigia, jog spalvų visiškai nėra fiziniame pasaulyje, kad jos egzistuoja tik stebinčio žmogaus akyje ir mąstyme. Jų manymu, jei miške nulūžta medis ir niekas to nemato, jo lapai bus bespalviai – ir taip yra su viskuo. Jie teigia, kad nėra tokio *dalyko* kaip spalva; yra tik žmonės, kurie ją mato. Tam tikra prasme abi pozicijos teisingos. Spalva yra objektyvi *ir* subjektyvi – ji yra „vieta, – sako prancūzų tapytojas Paulis Cézanne’as, – kur susitinka mūsų smegenys ir pasaulis“³. Spalva kuriama, kai akys užregistruoja pasaulio šviesą, o protas tai interpretuoja. Tai paini, į labirintą panaši operacija, kylanti iš ilgos fizinių, cheminių ir biologinių reiškinių grandinės. Tad apie spalvą reikėtų galvoti ne kaip apie daiktavardį, o kaip apie *veiksmą* ir nuo klausimo „kas tai“ pereiti prie daug praktiškesnės alternatyvos: *kaip atsiranda spalva?*

Viskas prasideda nuo šviesos, nes be jos negali būti spalvos. Šviesa priklauso plačiam elektromagnetinės spinduliuotės spektrui, kurio kitimą lemia elektromagnetinių bangų ilgis ir dažnis. Vienoje spektro pusėje esančių gama elektromagnetinių spindulių ilgis 100 milijonų kartų trumpesnis už milimetrą. Kitoje – labai žemų radijo bangų ilgis yra dešimt tūkstančių kilometrų. Energija tarp šių dviejų polių pasižymi daugybe savybių ir funkcijų. Rentgeno spinduliais fotografuojame savo kūną iš vidaus, mikrobangomis šildome maistą, radijo bangos padeda mums komunikuoti su visu pasauliu. O maždaug spektro pusiaukelėje – suspaustas tarp ultravioletinių spindulių (kurie degina mūsų odą) ir infraraudonųjų spindulių (juos jaučiame kaip karštį) – yra mažas dažnių ruožas, vadinamas

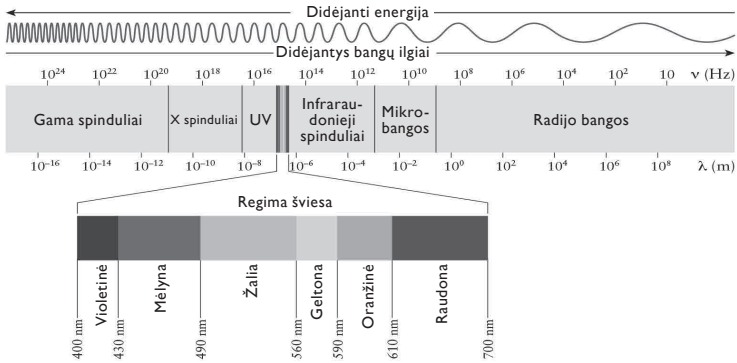

regimąja šviesa, arba šviesa. Nors dažniai sudaro tik 0,0035 procento viso elektromagnetinio spektro, nuo regimosios šviesos priklauso visos spalvos, kokias tik yra matęs žmogus. Maždaug 400 nanometrų (milimetre yra milijonas nanometrų) bangų ilgyje ultravioletinis spindulys virsta violetiniu, tada nublanksta iki mėlynos (430–490 nm), paskui tampa žalias (490–560 nm), geltonas (560–590 nm), oranžinis (590–630 nm) ir raudonas (610–700 nm), o tada pavirsta infraraudonuoju spinduliu ir išnyksta iš mūsų regos lauko.

Šviesa sudaryta iš labai mažų elementariųjų dalelių, vadinamų fotonais, – jų neįmanoma suskaičiuoti, jų yra visur. Jei šiuos žodžius skaitote prie naktinės lempelės, ji kiekvieną sekundę skleidžia šimtus milijardų fotonų – milijoną kartų daugiau, nei jūsų kūne yra ląstelių. Kai kurie šviesos šaltiniai yra spalvoti: paprastas lazerinis atstumų matuoklis skleidžia tik raudoną šviesą 650 nm ilgio bangomis, o tradicinės natrio lempos skleidžia tik geltoną šviesą 589 nm ilgio bangomis, – bet svarbiausias mūsų fotono spinduolis* gamina šviesą iš visų regimųjų bangų dažnių. Saulė sumaišo vandenilio atomus, kad suformuotų helį, ir taip sukuria neįsivaizduojamą daugybę fotonų, kurie keliaudami 300 000 kilometrų per sekundę greičiu kerta atmosferą, išnyra iš po debesų, prapuola miške ir panyra vandenynuose. Ši intensyvi energijos ir materijos sąveika ir yra spalvos tiglis.

Visos medžiagos yra skirtingos struktūros, tad ir jų sąveika su fotonais vyksta skirtingai. Medžiagos, kurios atspindi daug šviesos, atrodo baltos, kitos, priešingai, sugeria daug šviesos ir atrodo juodos. Tačiau dauguma medžiagų atspindi, arba

* Šaltinis, iš kurio vakuume arba materialioje erdvėje sklinda elektromagnetinių bangų arba dalelių srautas. Skiriami spinduliai: alfa, beta, atrankusis, infraraudonasis, šiluminis ir kiti. (Red. past.)

Elektromagnetinės spinduliuotės spektras

perteikia, tam tikro ilgio šviesos bangas ir sugeria kitas. Todėl jos spalvotos. Rubinai atrodo raudoni, nes jų struktūra atspindi tik ilgą raudonos regimosios šviesos bangą. Žolė atrodo žalia, nes joje yra išvystyta pigmento molekulė, vadinama chlorofilu, kuris absorbuoja mėlynos ir raudonos šviesos bangų dažnius ir atspindi tarpinius žalios ir mėlynos. Rafinuotą Mėlynojo morfo mėlynumą sukuria fizinė jo struktūra. Druagio sparnai padengti mikroskopinėmis dalelėmis, kurios sugeria iš aplinkos baltą šviesą ir tik mėlynos šviesos bangų dažnius išskaido į ryškias vaivorykštės spalvas. Paradoksalu, bet kone visais atvejais objektai įgyja spalvą, kurios patys *neturi*. Bet ši atspindėta, perkeista ir išskaidyta šviesa dar nėra spalva. Kad ji taptų spalva, būtinas tas, kuris ją priima.

Iš nesuskaičiuojamos gausybės fotonų, lakstančių lyg kiniško biliardo kamuoliai apie mūsų planetą, kai kurie randa kelią į mūsų akis, kuriose laukia šimtai milijonų fotoreceptorių. Didžioji dauguma fotoreceptorių yra šviesai jautrios lazdelės, kurios nėra atsakingos už spalvas, bet keturi ar penki milijonai iš jų užtikrina mūsų spalvinę regą. Dauguma žmonių turi

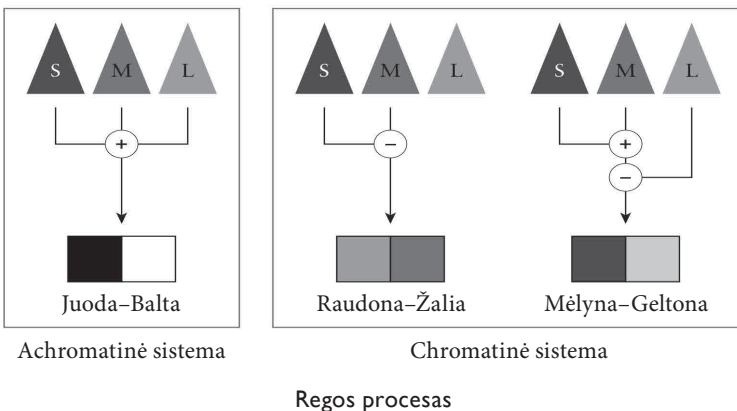
trijų tipų kolbelės. S kolbelės ypač jautriai reaguoja į trumpas (415–430 nm), M kolbelės – į vidutines (530–570 nm) ir L kolbelės – į ilgas (555–565 nm) šviesos bangas. Visose kolbelėse yra pigmento, kurio molekulę sudaro grandinine kreive išsidėstę anglies dioksido jonai. Molekulei absorbuojant fotoną įvyksta dviguba reakcija: ištiesinama grandinė ir pakinta molekulės struktūra. Ir šis, atrodytų, trivialus incidentas, trunkantis tik mažutėlę sekundės dalį, lemia žmogaus regėjimą...

Šviesos absorbavimas sukelia virtualų signalo perdavimo veiksmų. Fotoreceptoriai keisdami struktūrą aktyvina proteiną, šis aktyvina kitą proteiną, kuris fotono absorbavimo skaidos chaosą paverčia į elektrinį impulsą, o šis per sinapses perduodamas į dvipolius ir ganglinius tinklainės neuronus ir keliauja į požiivio ir smegenų žievės pakaušinės srities centrus. Smegenų žievės mechanizmai nėra visiškai aiškūs, bet žinome, kad ji svarbiausia paverčiant akies užfiksuotą šviesos informaciją į dinamišką ir spalvotą pasaulį, kurį matome aplink save.

Tad kaip atsiranda spalva? Gana keista, bet atskirų kolbelių ląstelės nereaguoja į spalvas. Jos neperduoda jokios informacijos apie tai, kokio dažnio bangas absorbavo, tik perduoda, ar aptiko šviesą. Tačiau, kaip matėme, kiekvienas kolbelės tipas ypač jautriai reaguoja į specifinį bangų dažnio spindulį: tikėtina, kad S kolbelės geriau absorbuoja mėlynos šviesos bangų dažnius, o L kolbelės geriau sugeria raudoną. Todėl smegenys gali palyginti visų trijų rūšių kolbelių „produkciją“ ir nustatyti, kokio ilgio bangos labiau veikia atskiras tinklainės dalis. Tai vyksta padalijant gautus duomenis į tris atskirus kanalus: raudoną ir žalią, mėlyną ir geltoną, juodą ir baltą (štai kodėl jie papildo vienas kitą), – o tuomet, pridedant vienus ar paša-

linant kitus signalus, palyginami jų skirtumai. Pratimas gali pasirodyti labai abstraktus, bet iš tiesų labai paprastas ir veiksmingas: vien iš trijų pagrindinių lyginimo grupių mūsų smegenys gali atskirti milijonus spalvų ir atspalvių.⁴

Šis trumpas pasakojimas supaprastintai pristatė pagrindinius mūsų spalvinės regos aspektus, bet, viliuosi, atskleidė, kad spalva yra *procesas* – subjektų ir objektų, proto ir materijos, šokis. Žinoma, skirtingi šviesos bangų dažniai egzistuoja nepriklausomai nuo mūsų, bet jie iš tiesų tampa spalvomis tik tuomet, kai mūsų smegenys juos interpretuoja. Arba, kitaip sakant, spalvų ingredientai egzistuoja anapus mūsų, bet jų receptas yra mumyse. Tačiau receptas niekuomet nebūna tas pats. Kaip ir dauguma subjektyvių išgyvenimų, spalvų suvokimas labai priklauso nuo konkretaus asmens. Maždaug aštuoni procentai vyrų neturi vieno ar dviejų pilnai funkcionuojančių kolbelių tipų, tad priima mažiau spalvų nei kiti; manoma, kad yra nedidelis procentas moterų, turinčių ketvirtą kolbelių tipą, tad ir papildomą spalvų patyrimo dimensiją (nors nėra aišku, ar jos iš tiesų gali skirti daugiau spalvų).⁵ Iš tiesų, kiekvieno

asmens regos sistema yra unikali. Nėra dviejų žmonių, kurie identišką šviesos informaciją interpretuotų vienodai.

Vokietijos ir JAV menininkas Josefas Albersas per savo karjeros metus bandė iššifruoti spektro paslaptis ir apie tai kalba nuostabios knygos *Spalvų sąveika* pradžioje:

Jei kas sako „raudona“ (spalvos pavadinimas) ir yra penkiasdešimt klausančių asmenų, galima manyti, kad jų mintyse iškart atsiras penkiasdešimt raudonų. Ir galima užtikrinti, kad visos šios raudonos bus labai skirtingos.

Ir net jei klausytojams aiškiai pasakoma konkreti spalva, kurią jie matė daugybę kartų, pavyzdžiui: raudona kaip kokakolos etiketė (kuri yra to paties raudonumo visoje šalyje), jie vis tiek galvos apie daugybę skirtingų raudonų atspalvių.

Net jei visi klausytojai iš daugybės priešais juos sudėtų raudonų spalvų turėtų pasirinkti raudoną kokakolos spalvą, jie ir vėl pasirinktų gana skirtingas raudonas. Niekas negali būti tikras, kad rado tikslų raudoną atspalvį.

Ir net jei raudonas apvalus kokakolos ženklas su baltu pavadinimu centre būtų rodomas taip, kad visų žvilgsniai būtų sutelkti į tą pačią raudoną ir visų tinklainės gautų tą pačią projekciją, niekas negali užtikrinti, kad visų percepcija vienoda.⁶

Percepcija tik viena istorijos pusė. Spalvos taip pat padeda mūsų smegenims suprasti, kada keltis ir eiti miegoti, kada valgyti ir apsipirkti, kas yra patrauklu ir kokias emocijas jausti. Jos nuolat daro įtaką mūsų nuotaikai ir elgesiui, nors mes patys retai suvokiame jų poveikį. Nustatyta, jog raudona skatina stipresnį širdies plakimą, elektrinius smegenų impulsus, prisideda sužadinant seksualinį poreikį, pagerina kūno greitį, jėgą ir reakcijas, suteikia drąsos rizikuoti ir varžytis.⁷ Manoma, kad mėlyna lėtina širdies plakimą ir mažina kraujo spaudimą,

padeda atsipalaiduoti ir net mažina nusikalstamumą. Remiantis pastaraisiais duomenimis, 2006 metais Japonijoje buvo imtasi plačiai nuskambėjusios iniciatyvos: kelių didžiųjų geležinkelio kompanijų operatoriai įtaisė mėlynus LED šviestuvus platformose ir sankryžose visoje šalyje. Jie vylėsi, kad mėlyna šviesa atpalaiduos nervingus žmones ir nestimuliuos jų pulti priešais atvažiuojantį traukinį. LED šviestuvų įvedimas sutampa su duomenimis, kad tuo metu savižudybių sumažėjo 84 procentais.⁸

Šiandien vartotojais nuolat manipuluojama per logotipų, pasiūlymų ir pakuočių spalvas, nes jos išprovokuoja specifinį emocinį ir fizinį atsaką. Kone 90 procentų mūsų neapgalvotų pasirinkimų lėmė spalva – priimti sprendimai tokie staigūs ir nesuvokiami, lyg nebūtų buvę pasirinkimo. Kad patrauktų mūsų dėmesį ir sudomintų, parduotuvės naudoja ryškiai raudonas ir geltonas spalvas, maisto ir gėrimų prekių ženklai – raudonas ir oranžines, nes manoma, kad jos stimuliuoja apetitą, o bankai ir draudimo agentūros renkasi mėlyną, nes sakoma, kad dažnas ją sieja su sąžiningumu, patikimumu, pasitikėjimu ir stabilumu. Visi verslo žmonės žino, kad spalva yra esminis garsios firmos ženklo komponentas – kaip įmonės BP – žalia, o „Cadbury“* – purpurinė – ir padeda kontroliuoti.⁹

Spalvos reikšmė

Ką turime galvoje sakydami „reikšmė“? Regis, su žodžiu „spalva“ siejamos trijų tipų reikšmės. Pirmoji grupė susijusi su emocine, arba psichologine, spalvos ir atspalvio reikšme (raudona – lyg energija, ruda – lyg letargija, šviesiai mėlyna – links-

* *Baltic Petroleum*, „Cadbury“ – didžiausia britų saldumynų gamybos įmonė. (Red. past.)

mesnė už tamsiai mėlyną). Antroji grupė reikšmes skirsto ne pagal subjektyvias reakcijas, bet pagal patvirtintus, plačiai pripažįstamus socialinius susitarimus (raudoni signalai perspėja apie pavojų, balta vėliava reiškia pasidavimą). Trečioji, istoriškai turtingiausia, grupė skirsto pagal asociacijas. Ši spalvų reikšmės tipą žmonės kūrė tūkstančius metų. Filosofai, teologai, alchemikai ir heraldikos žinovai sukūrė bizantiškąją analogijų sistemą, žinomą visame pasaulyje, – jie siejo spalvas su planetomis, savaitės dienomis, metų laikais, klimatu, pasaulio kryptimis, elementais, metalais, brangiaisiais akmenimis, gėlėmis, žolėmis, muzikos natomis, alfabeto raidėmis, žmogaus amžiumi, nuotaikomis, organais, audiniais, gyvūnais, garsais, skoniais, emocijomis, dorybėmis ir ydomis. Kai kurie palyginimai buvo logiški, kiti – nelabai. 1610 metais pasirodžiusiame heraldikos spalvų žinyne anglų istorikas ir poetas Edmundas Boltonas geltoną spalvą siejo su topazu ir chrizoberilu, sekmadieniu, medetka, tikėjimu ir ištikimybe, liūtu, liepos mėnesiu ir paauglyste (ypač nuo 14 iki 20 metų), oru, pavasariu, emociingumu ir skaičiais vienetu, dvejetu ir trejetu.¹⁰

Aišku, kad spalvų reikšmė neturi nieko bendra su jų prigimtimi. Jų prasmę sukuria žmonės. Štai kodėl ta pati spalva gali reikšti skirtingus dalykus skirtingose vietose. Vakarų pasaulyje balta spalva ilgą laiką buvo siejama su šviesa ir gyvenimu, tyrumu, bet kai kuriose Azijos šalyse tai mirties spalva. Anglams žalia yra pavydo spalva, bet prancūzams tai baimės spalva, tajai ją tapatina su pykčiu, o rusai su liūdesiu ir nuoboduliu.¹¹ JAV politikoje raudona žymi konservatizmą, o mėlyna – progresą, bet Europoje visiškai priešingai. Spalvų reikšmės laikui bėgant paprastai keičiasi. Šiandien dauguma žmonių mėlyną spalvą laiko vyriška, o rožinę – moteriška

ir pagal tai rengia savo vaikus. Bet dar prieš 100 metų šios metaforos turėjo priešingas reikšmes. 1918 m. tėvystės vadove teigiama: „Visuotinai priimta, kad rožinė spalva tinka berniukams, o mėlyna mergaitėms.“ Ir paaiškinama: „Taip yra, nes rožinė spalva ryškesnė, labiau rėžianti akį, tad labiau tinka berniukams, o mėlyna yra subtilesnė ir elegantiškesnė, tad labiau tinka mergaitėms.“¹²

Visos spalvos yra nevienareikšmės – net tos, kurios tariamai tokios nėra. Juodai priskiriamos reikšmės tikriausiai buvo aiškiausiai apibrėžtos iš visų spalvų, ji faktiškai buvo labiausiai menkinama kone visame pasaulyje, įvairiais istorijos tarpsniais tapatinta su tamsa, neviltimi, nuodėme ir mirtimi. Bet net ši, atrodytų, beviltiška spalva turi pozityvių asociacijų. Per paskutiniuosius šimtą metų juoda tapo tokiu aukštosios mados sinonimu, jog visos prabangos prekės dabar vadinamos *new black*.¹³ Pasak prancūzų drabužių dizainerio Christiano Dioro, juoda yra:

...populiariausia, prie visko tinkanti ir elegantiškiausia iš visų spalvų. Specialiai pabrėžiu žodį „spalva“, nes juoda gali būti įspūdinga spalva. Tai labiausiai ploninanti iš visų spalvų ir, jei tinka prie jūsų veido spalvos, ji – pati puošniausia. Galite vilkėti ją bet kokiame amžiuje, kiekviena proga. „Maža juoda suknelė“ būtina moters garderobe. Galėčiau parašyti knygą apie juodą spalvą.¹⁴

Dioro „maža juoda suknelė“ labai paprastai parodo, kad spalvos reikšmė kinta: jei moteris vilki juodą suknelę laidotuvėse, tai akivaizdžiai simbolizuoja gedulą ir mirtį, bet jei moteris tuoj po to šoka į taksi ir vyksta į netoliese vykstantį vakarėlį, tas pats rūbas reiškia eleganciją ir rafinuotumą. Spalvos reikšmė – kaip ir visos reikšmės – priklauso nuo konteksto.

Bet jos gali ir peraugti kontekstą. Pavyzdžiui, spalvų preferencijos pasaulyje gali būti stebėtinai stabilios. Per neseniai atliktą apklausą – vyko penkiuose žemynuose ir septyniolikoje šalių – surinkti duomenys rodo, kad visose jų mėlyna pati populiariausia spalva. Dar labiau stebina populiarumo mastas: visose šalyse ją rinkosi bent trečdalis apklaustųjų. Vokietijoje mėlyną teigiamai vertino 45 procentai apklaustųjų, jų manymu, ji keturis kartus populiariesnė už antroje vietoje nurodytą raudoną.¹⁵ Toks visuotinis sutarimas, atrodo, susijęs su tam tikromis spalvos reikšmėmis – ypač su pirmąja, emociine. Dauguma visuomenių sutaria, kad raudona yra karšta, o mėlyna – šalta, kad geltona aktyvi, o žalia – pasyvi, balta yra gera, o juoda – bloga; kad ryškios spalvos siejamos su laime, o blankios – su liūdnumu.¹⁶ Taip pat yra ir su antruoju spalvų reikšmės tipu. Dėl augančios pasaulio globalizacijos kai kurių spalvų ženklai ir simboliai neišvengiamai buvo visuotinai priimti. Vienos konvencijoje dėl kelių eismo nurodyta, kad visose jurisdikcijose raudona turi reikšti „stoti“, o žalia – „eiti“. Tarptautinė standartizacijos organizacija pabrėžia, jog visa, kas kelia riziką, turi būti pažymėta geltona ir juoda spalvomis.

O kaip dėl trečiojo reikšmės tipo? Ar spalvų *asociacijos* gali būti išties globalios? Visa prieš tai aprašyta įvairovė rodo, kad to negali būti. Spalvinės metaforos yra sudėtingos konstrukcijos, jas formuoja konkrečios bendruomenės gamtovaizdis, kalba, papročiai ir tikėjimas. Raudona – apie tai kalbėsime 2-oje dalyje – yra laimės spalva Kinijoje, ir tai susiję su specifinėmis Kinijos aplinkybėmis. Žalia – matysime 7-oje dalyje – yra laimės spalva Vidurio Rytų šalyse dėl konkrečios Vidurio Rytų šalių situacijos. Tačiau yra grupelė spalvinių metaforų, kurios tiesiog neįtikėtinais panašiais atsikartoja visame pasaulyje ir

visais laikais. Šių asociacijų pagrindas yra tai, ką galėtume pavadinti universaliu žmogaus patyrimu, – tai saujelė paprastų ir nekintamų patyrimų, kuriuos išgyvena visi žmonės, kad ir kur ar kada gyventų. Tai yra:

Juoda	naktis, tamsa, nešvara
Balta	diena, šviesa, švara
Geltona	saulė, ugnis, žemė
Raudona	kraujas, ugnis, žemė
Žalia	vegetacija, vanduo
Mėlyna	dangus, vanduo

Iš pirmo žvilgsnio tai atrodo taip akivaizdu, tiesiog paprastos klišės. Bet jos ir yra klišės tik todėl, kad jose yra dalis tiesos. Tokių koreliacijų jėga ir ilgaamžiškumo priežastis – jų paprastumas. Šių reikšmių pagrindas toks elementarus, kad tai supranta net spalvotais dažais piešiantis vaikas. Laikui bėgant šis vizualinis panašumas padėjo kurti reikšmę. Meno kūriniai, poemos, mokslo traktatai, ritualai ir kasdieniai posakiai palaipsniui suformavo didžiulį įvairiaspalvių reikšmių statinį. Ši knyga nagrinėja, kaip buvo kuriami kai kurie iš šių statinių.

Septynios gražuolės

Sveiki žmonės mato nesuskaičiuojamą gausybę skirtingų spalvų. Šiuo atžvilgiu mūsų regėjimas geresnis už daugelio gyvūnų rūšių. Dauguma žinduolių neturi kolbelių, kurios reaguoja į ilgąsias šviesos bangas, todėl apskritai nemato žalios ir raudonos spalvų. Sakoma, esą buliai nekenčia raudonų apsiaustų, bet jie net nemato raudonos spalvos – iš tiesų juos įsiutina audinio plevėsavimas. Tačiau manoma, kad yra gyvūnų, kurių

spalvinė rega geresnė nei žmonių. Kai kurie šliužai, amfibijos, vabalai ir paukščiai turi keturias kolbelių receptorių rūšis. Ke-
lios drugelių rūšys ir balandžiai turi penkias. Bitės mato ultra-
violetinę šviesą, kurią išskiria gėlių žiedlapių struktūra, o mes
jos visiškai nematome, o štai gyvatės mato infraraudonuosius
spindulius, todėl gali iš toli pamatyti šiltakraujus gyvūnus
prerijose. Burnakojų vėžio akyse yra ne mažiau nei dvidešimt
viena fotoreceptorių rūšis, jautri ultravioletinei ir poliarizuo-
tai šviesai, – tačiau nėra aišku, kiek sukauptos informacijos
gali panaudoti mažos jo smegenys.

Žmonės labai įvairiai skirsto spalvas. Anglų kalba turi
vienuolika žodžių, kurie nusako pagrindines spalvas: juoda,
balta, raudona, geltona, žalia, mėlyna, purpurinė, ruda, pilka,
oranžinė ir rožinė. Tačiau kitose kalbose viskas kitaip. Rusai
turi du žodžius mėlynai spalvai pavadinti: *goluboi* (голубой) –
šviesiai mėlyna, ir *sinij* (синий) – tamsiai mėlyna, ir laiko jas
visiškai skirtingomis spalvomis. Vakarų Afrikos tivų tauta
turi tik tris pagrindinius spalvų terminus: juodą, baltą, rau-
doną, ir yra kelios bendruomenės, kurios visiškai neturi chro-
matinių terminų, kaip šiaurės Australijoje gyvenanti burara
gentis, kuri dalija spalvinę gamą į *gungaltja* (šviesu arba ryšku)
ir *gundja* (tamsu arba blanku). Spalvų žodynas, kaip ir spalvų
reikšmė, yra kultūros reiškinys – tai lemia kontekstas. Visuo-
menės paprastai įvardija tik tas spalvas, kurios joms atrodo
svarbios. Actekai buvo garsūs žemdirbiai, tad turėjo daugiau
nei tuziną žodžių žaliai spalvai apibūdinti.¹⁷ Etiopijoje gyve-
nantys mursių piemenys turi vienuolika žodžių, kaip apibū-
dinti karves, ir tai vienintelis jų spalvinis terminas.¹⁸

Teoretikai taip pat dalija spalvų erdvę į fizines, juslines ir
filosofines pirmines spalvas. Jų formuluotės taip pat labai skir-

tingos, pradedant nuo dviejų (paprastai juodos ir baltos) ir trijų (pirminės raudona, mėlyna ir geltona) ir auga iki „Optical Society of America“ sudaryto 2 755 spalvų sąrašo. Tačiau žmonijos istorijoje visuomet populiariausias buvo skaičius septyni. Pasak Aristotelio, buvo septynios „paprastos“ spalvos, tam pritarė ir Nizami, ir Isaacas Newtonas. Šie mąstytojai apsisistojo prie septynių ne todėl, kad tuomet *buvo* septynios spalvos, bet todėl, kad pats skaičius turėjo ypatingą reikšmę. Aristotelio manymu, tai buvo pagrindinis natūralusis skaičius, atitinkantis žmogaus septynis pojūčius ir amžiaus tarpsnius. Nizami septynias spalvas siejo su septyniomis savaitės dienomis ir planetomis. Newtonas išskaidė šviesą į septynis atspalvius, nes tikėjo visuotina harmonija ir norėjo suderinti jas su septyniomis muzikinės gamos natomis.¹⁹

Ši knyga parašyta laikantis Aristotelio pirminių spalvų sekos: juoda, raudona, geltona, mėlyna, balta, purpurinė ir žalia. Nepretenduoju į išsamią studiją – spalva pernelyg turtiniga, kad būtų galima tai padaryti, – bet bandžiau kaip galima geriau atskleisti aptariamo subjekto universalumą. Knygoje keliaujama nuo priešistorinių laikų iki šiandienos, nuo vieno pasaulio krašto iki kito, jos pagrindas – literatūra, filosofija, mokslas ir dar daug kitų dalykų. Mano tikslas ne tik suprasti fizines spalvos savybes, bet ir amžiams bėgant spalvoms suteiktą reikšmę. Šios reikšmės atskleidžia labai daug dalykų apie jas kūrusias visuomenes, atspindi jų viltis, baimes, nerimą ir rūpesčius. Todėl šias septynias spalvas pristačiau taip, kad papasakočiau kitokią istoriją apie žmonijos ir mūsų pačių vietą pasaulyje. Jei jums geriau patinka, skaitykite knygą kaip kultūrinę spalvos istoriją, nors, mano manymu, tai pasaulio istorija, papasakota spalvos.

I

JUODA

Iš tamsos

*Juodoji grožybė, tu esi aukščiau kasdienės šviesos,
Tavo Galios negali atkartoti nė viena spalva,
Bet tamsa vėl gali jas užvaldyti,
Tu lieki regima,
Nes objektas tolygus vaizdui
Ir nesikeičia nušvitus dienai nei slepiasi naktyje,
Kai visos spalvos, kurias pasaulis vadina ryškiomis
Ir kurias atkartoja senoji Poezija,
Naktį išnyksta ir pasitraukia.
Kai nebelieka jų buvimą liudijančio ženkle,
Tu visuomet išlieki vientisa,
Kad žinotume, jog tamsa yra kibirkštėlė,
Kurios nepasiekia šviesa, ir tik
Dėl savo pačių tamsos manome, kad ji tamsi.*

Edward, Lord Herbert of Cherbury (1665)¹

Pradėkime nuo paprasto juodo ketvirtainio (2 iliustracija). Jis netikėtai atsiranda oda įrištoje knygoje, lyg duobė, belaukianti nerangaus skaitytojo, kol šis praradęs pusiausvyrą įkris vidun. Kvadratas sudarytas iš daugybės individualiai išrėžtų linijų,

viršuje ir skersai susipinančių į juodą ryškių kontūrų vaizdinį. Metams bėgant tušas išbluko, popierius susiraukšlėjo, vietomis jis išteptas knyga varčusių pirštų, bet vis dar skleidžia aštrų sėmenų aliejaus kvapą. Atlikimas toli gražu nėra tobulas – kvadrato pusės nelygios, kraštai papešioti, o gremėzdiški kampai nubluko ir susiliejo su jį supančiu pageltusiu popieriumi, – tačiau piešinio asketiškumas toks raiškus, kad iškart rėžia akį. Iš pirmo žvilgsnio piešinys atrodo lyg XX a. novatoriška abstrakti kompozicija – gal tai paruošiamasis eskizas, sugalvotas revoliucinėje Maskvoje ar pokariniame Grinviče Vildidže. Tačiau iš tiesų šis nepamirštamas paveikslas buvo sukurtas ekscentriško anglo daugiau nei prieš tris šimtų metų.

Robertas Fluddas gimė 1573 ar 1574 metais kilmingoje šeimoje. Tėvai tikėjosi, kad sūnus taps teisėju arba bus ūkininkaujantis dvarininkas, kaip ir jo broliai, bet jis nusprendė studijuoti Oksforde. Čia susidomėjo okultizmu, atrodo, netgi eksperimentavo. Kai vieną dieną iš koledžo dingo jo kardo perpetės ir makštis, Fluddas paruošė astrologinę diagramą ir pagal Merkurijaus poziciją nustatė, kad juos pavogė šnekus žmogus, gyvenantis rytuose, – ir atgavo pavogtus daiktus.² Vėliau Londone ėmėsi medicinos praktikos: derino tradicinius metodus su magnetizmo procedūromis, horoskopais ir parapsichologiniu gydymu. Artėdamas prie keturiasdešimties, griebėsi dar vienos užduoties: surinkti kiek galima daugiau informacijos ir sudaryti pasaulio pažinimo katalogą. Be persotojo dirbdamas – nerado laiko net prarasti skaistybės – parašė daug veikalų įvairiomis temomis, pradedant mokslu, alchemija ir medicina, baigiant prisikėlimu ir muzika – netgi sukūrė vėjo teoriją. Be abejo, R. Fluddo šedevras yra 1617–21 m. parašytas veikalas *Utriusque Cosmi, Maioris scilicet et Minoris*,

metaphysica, physica, atque technica Historia (Dviejų pasaulių, makrokosmoso ir mikrokosmoso, istorija), kuriame kruopščiai kronikuojama viso pasaulio istorija ir žmogaus vieta joje. Šiame veikale, dvidešimt šeštame puslapyje, ir pasirodo juodas kvadratas.

Tai portretas pasaulio, dar iki jo egzistencijos pradžios. Iš visų pusių apsuptas žodžiais *et sic in infinitum* (ir taip iki amžinybės), kvadratas vaizduoja beformę materiją, iš kurios vėliau Dievas tariamai suminkė kosmosą.

Ši pirminė medžiaga yra iš pirmapradės, begalinės ir beformės Egzistencijos, kam nors tinkamos ar netinkamos; ji be tūrio ar dimensijos, tad negalima pasakyti, ar ji didelė, ar maža; ji be požymių, tad nei plona, nei stora, nei kitaip apčiuopiama; ji neturi jokių ypatumų nei tendencijų, ji nei juda, nei yra rami, be spalvos ar elementariausios savybės...³

Fluddas išties turėjo daug vargti, kol sugalvojo, kaip pavaizduoti šį nepavaizduojamą subjektą. Galime įsivaizduoti jį, sėdintį prie savo darbo stalo *Fenchurch* gatvėje – vienoje rankoje plunksna, kita laiko parėmusi galvą, – galvojantį, kaip geriau pavaizduoti tai, kas visiškai neturi kokių nors požymių. Galiausiai pasirenka juodą. Pridėtame tekste Fluddas aiškino skaitytojui, jog jo „vaizduotės kurtas paveikslas“ vaizduoja pirmapradę tuštumą kaip „juodus dūmus ar garus, ar bauginantį rūką, arba bedugnės tamsybes“⁴. Savo piešinį Fluddas grindė keliais senaisiais šaltiniais, taip pat III a. egiptiečių-graikų kūrimo mitu iš rinkinio *Corpus Hermeticum*, pasakojančiu apie tamsumą, kuri yra susisukusi lyg gyvatė, išmeta juodų dūmų kamuolius ir skleidžia „neapsakomą dejonės garsą“⁵. Jis taip pat ištraukė, be abejo, garsiausią Biblijos ištrauką:

Spalva yra mūsų vaizduotės pigmentas, kuriuo mes spalviname pasaulį. Pranakstanti didžiausią miestą, sudėtingiausią mechanizmą, gražiausią paveikslą, spalva galbūt ir yra didžiausias žmonių atradimas.

Mūsų ryšys su spalvomis – nepaprastas. Suteikiame joms reikšmes, asociacijas ir savybes, kurios per tūkstantmečius kito ir kurios apima daugybę kultūrų, žemynų, kalbų. Britų meno istorikas, BAFTA nominantas ir laidų vedėjas James Fox savo knygoje *Pasaulis pagal spalvą* išskiria 7 pagrindines spalvas – juodą, raudoną, geltoną, mėlyną, baltą, violetinę ir žalią – atskleisdamas kiekvienos jų pagrindinę idėją.

Autorius pasakoja, kaip įvairūs istoriniai įvykiai darė įtaką spalvų reikšmių kismui; ką šios besiformuojančios reikšmės atskleidė apie jų kūrėjus; kokias žmonių viltis, baimes, išankstinius nusistatymus ir rūpesčius jos parodė. J. Fox tyrinėja daugelį meno istorijos etapų – nuo bronzos amžiaus aukso dirbinių iki Turnerio, Ticiano, Yveso Kleino kūrybos. Knygoje susipina literatūra, filosofija, kinas, archeologija ir kiti menai – nuo Monet iki Marko Polo, nuo ankstyvųjų japonų tapybos tušu meistrų iki Šekspyro, Gėtės bei Džeimso Bondo.

Pasaulis pagal spalvą – tai ne tik istorija apie spalvas, bet ir pasakojimas apie žmones ir mūsų vietą visatoje: po kalbos, spalvos yra didžiausias kultūrinės reikšmės nešėjas.

